

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова приймальної комісії
Ректор, професор

В.Г.Чернець

«15» березня 2017 р.

ПРОГРАМА
вступного випробування
за спеціальністю «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»
для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр»
(на основі освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст»)

Ухвалено на засіданні
приймальної комісії
від «15» березня 2017 р.
(Протокол № 3)

Київ – 2017

1. Пояснювальна записка.

Гуманітарна освіта у системі НАКККіМ за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» спрямована на набуття компетенцій у галузі знань 02 «Культура і мистецтво»:

- історії та теорії мистецтва;
- історії художньої культури.

Програма вступного випробування для абітурієнтів на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр», галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Програма фахового випробування призначена для допомоги вступникам на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст». Програма містить вимоги до підготовки вступників, які розкривають зміст їхньої фахової підготовки, критерії оцінки відповідей вступників, а також рекомендовану літературу.

Підготовка за спеціальністю передбачає наявність в абітурієнта творчих, інтелектуальних і прикладних здібностей, які будуть реалізовані як у процесі навчання, так і в подальшому професійному формуванні та встановленні особистості.

До абітурієнтів, що вступають за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», висувається низка вимог, які сприяють виявленню загального культурного рівня, творчого та наукового потенціалу абітурієнта, вміння логічно правильно й послідовно формулювати та висловлювати свої думки, здібності орієнтуватися в питаннях з історії образотворчого мистецтва, світової художньої культури.

Вступним випробуванням на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» є творчий конкурс.

2. Мета та завдання проведення фахового випробування.

Основною метою творчого конкурсу є перевірка теоретичних умінь, практичних навичок і творчих здібностей до науково-дослідницької й експертної діяльності.

Програма фахового випробування призначена для вступників на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст».

Вступний іспит зі спеціальності для абітурієнтів, що бажають отримати освітній ступінь «Бакалавр» спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», складається з теоретичної частини, що проводиться у формі тестування з історії українського та зарубіжного мистецтва.

Абітурієнти повинні володіти ґрунтовними знаннями з таких навчальних дисциплін:

- історія українського мистецтва;
- історія зарубіжного мистецтва.

Питання теоретичного характеру дають змогу виявити рівень знань абітурієнтів з блоку мистецтвознавчих дисциплін.

На творчому конкурсі абітурієнти повинні продемонструвати творчий потенціал, базові знання основних етапів історії вітчизняного та зарубіжного мистецтва, орієнтуватися у мистецьких стилях і світовій музейній мережі.

Знання та вміння абітурієнтів, виявлені на тестуванні, оцінюються за 200-бальною шкалою. Згідно з цим, фаховою атестаційною комісією виставляється оцінка за визначеними критеріями.

Завдання проведення творчого конкурсу:

- оцінити загальний культурний рівень абітурієнтів;

- виявити вміння абітурієнтів орієнтуватися в сучасному світовому культурному просторі;
- розуміти роль мистецтва (етапи розвитку) у цілому в сучасному світовому культурному просторі;
- оцінити рівень аналітичних здібностей абітурієнта, вміння мислити логічно;
- встановити рівень риторичної підготовки абітурієнта, вміння чітко сформулювати думки та стилістично грамотно викладати їх;
- визначити творчий потенціал абітурієнта у вирішенні нестандартних теоретичних завдань.

3. Програма для підготовки до творчого конкурсу зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Поняття про види, жанри, стилі, напрями мистецтва. Зміст і форма в мистецтві. Основні етапи розвитку українського та зарубіжного мистецтва.

Історія українського мистецтва

Особливості формування мистецтва скіфських племен. «Звіриний стиль» як характерне й оригінальне явище мистецтва скіфів.

Скіфські кургани в степах нижнього Придніпров'я. Особливості побудови та облаштування степових могил скіфських вождів. «Кам'яні баби» як специфічна група пам'яток скіфського мистецтва, де втілювався образ скіфського воїна, бога війни.

Скіфське мистецтво після створення власної держави в Криму. Вплив мистецтва античних полісів Північного Причорномор'я на скіфське мистецтво. Особливості містобудування й архітектури Неаполя Скіфського (мавзолеї скіфських царів). Розвиток монументального живопису. Поширення кам'яної скульптури. Специфіка містобудування й архітектури античних полісів. Прямолінійне планування міст (гіпподамова система) та забудова терасами. Конструктивні особливості храмового, житлового, оборонного та громадського будівництва. Поширення статуарної та рельєфної скульптури. Вплив грецької, пізніше – римської пластики на розвиток скульптури та посилення місцевих художніх традицій. Розвиток теракотової дрібної пластики – короластики. Монументальний живопис та його місце в мистецтві Північного Причорномор'я. Запозичення у фресковому живопису деяких рис помпеянських стилів. Мозаїка причорноморських міст, її значення та місце в системі оздоблення житлових і громадських споруд.

Антична кераміка Північного Причорномор'я. Розвиток торевтики. Ювелірні вироби, зброя, посуд.

Особливості розробок об'ємно-просторової композиції культових споруд. Основні будівельні матеріали та прийоми мурування. Специфіка декору екстер'єрів мурованих архітектурних споруд. Оформлення п'яти стильових етапів розвитку архітектури Київської Русі.

Архітектура кінця X – 30-х рр. XI ст. Зародження під впливом візантійської техніки й архітектури та розвиток давньоруської кам'яної архітектури.

Архітектура 30–50-х рр. XI ст. Поява рис, які засвідчують прояв місцевих традицій.

Архітектура другої половини XI – початку XII ст. Остаточне оформлення типу храму, що відповідав потребам і канонам православної церкви. Початок становлення місцевих архітектурних шкіл.

Архітектура 20–80-х рр. XII ст. Відхід від візантійських традицій у техніці споруджень і в характері архітектурних форм. Оперування досягненнями стадіального для тих часів романського архітектурного стилю.

Архітектура кінця XII – 30-х рр. XIII ст. Звернення зодчих до традицій, народних джерел. Виникнення нових конструктивних прийомів.

Давньоруська архітектура кінця XII – 30-х рр. XIII ст. та її еквівалентність європейській готичній архітектурі.

Розвиток монументального живопису та його значення для утвердження нових морально-естетичних принципів. Значення сталого візантійського канону, тематичного комплексу сюжетів і їх місцезростащування в інтер'єрі культових споруд. Поєднання сталого канону й готової програми з місцевими особливостями та смаками замовників. Нововведення в художній практиці майстрів як поєднання в єдине ціле двох циклів зображень – мозаїчних і фрескових.

Різновиди художніх матеріалів і використання їх живописних якостей. Специфіка технології створення творів монументального живопису.

Принцип площинного, «килимового» трактування, певна статичність і замкнутість композиції, декоративність кольору, умовність тла, порушення пропорцій, зворотна перспектива як засоби вираження ідейно-естетичної суті.

Робота візантійських майстрів монументального живопису під час створення мозаїк і фресок у Софійському соборі в Києві. Урахування в їхній роботі не тільки сталого канону та готової програми, а й місцевих особливостей, вимог і смаків. Нововведення в художній практиці майстрів у вигляді поєднання в єдине ціле двох циклів зображень – мозаїчних і фрескових.

Залучення місцевих майстрів до процесу художнього оздоблення собору святої Софії Київської. Важливість перших спроб оволодіння складними техніками монументального живопису.

Світська тематика у фресковому живописі у Софійському соборі в Києві.

Особливості розвитку оборонної архітектури другої половини XIII – XIV ст. Значення традицій доби Київської Русі. Особливості вибору місця для будівництва фортифікаційних укріплень. Нерегулярність планування та використання ландшафту місцевості при спорудженні укріплень. Суворість зовнішнього вигляду, глухі та міцні стіни, розраховані на довготривалу оборону (замок у Луцьку, Кременці та ін.)

Зміни у фортифікаційному будівництві у XV – першій половині XVI ст. та їхній зв'язок з новими прийомами ведення бою. Збільшення розмірів і товщі стін. Введення більшої кількості бійниць і башт. Використання різних видів і форм башт (круглі, прямокутні, восьмикутні, еркери) та бійниць (машикулі) (замок у Кам'янець-Подільську, Білгороді-Дністровському, Хотині та ін.)

Процес перетворення у середині XVI – першій половині XVII ст. фортець у житлові комплекси. Винесення військових укріплень далеко за межі подвір'я та введення їх у нову систему бастионних укріплень. Еволюція зовнішніх форм і планування як окремих споруд, так і всього комплексу. Звернення особливої уваги на декорування стін і верхів башт (замок в Острозі, Бережанах, Межибожі, Старому Селі, Підгірцях та ін.)

Вплив західноєвропейського (італійського) мистецтва на розвиток архітектури західноукраїнських міст. Процес освоєння прийомів і форм італійської архітектури, прилаштування їх до специфіки місцевих смаків та запитів. Органічне поєднання форм італійського Відродження з мотивами місцевої архітектури.

Створення ансамблю Успенської церкви у Львові (Успенська церква (1598–1630), каплиця Трьох Святителів (1591), дзвіниця Корнякта (1572–1578)). Гармонійне поєднання прийомів українського дерев'яного культового будівництва з пластикою в дусі Відродження.

Вплив італійського Відродження на архітектуру житлових будівель (будинки на Ринковому майдані Львова). Ренесансна ясність і чіткість структури. Виразність фасадів.

Самобутність українського іконопису XIV ст. Втілення через релігійні образи виплекані в народі морально-етичні ідеали, глибокі душевні почуття, поетичні поривання. Опосередковане відображення в іконі тогочасних подій і втілення національного характеру.

Значні зміни в українському іконописі XV ст., зумовлені ослабленням впливу настінного малярства й розміщенням ікон в іконостасі. Загострення конструктивно-декоративних рис. Поступова втрата живописності та поширення графічних тенденцій.

Послаблення суворості й збагачення життєвим змістом іконописних образів. Поступова заміна статичної динамікою рухів. Збереження таких рис середньовічного мистецтва, як одухотвореність і обернена перспектива. Своєрідність процесу формування українського іконостасу. Виокремлення та подальше іконографічне усталення протягом XV ст. двох важливих тем – страстей і страшного суду.

Зрушення в іконописі XVI ст. Відведення в іконописі більше місця оповідним циклам (сцени життя Марії та Христа). Розвиток у межах іконографічного сюжету світських мотивів. Зміни стилю ікони та її художніх засад. Реальний підтекст у розв'язанні багатофігурних композицій. Зникнення в рисунку традиційної узагальненості контуру. Прагнення до відтворення реальних пропорцій людського тіла. Першорядне значення рисунка. Підсилення декоративної пишності за рахунок золотого та срібного рельєфного тла.

Особливості розвитку української архітектури середини XVII – кінця XVIII ст. Принципи введення в систему містобудування архітектурних доміант. Підкреслення активної ролі архітектури у ландшафті. Особливості розробки типів громадських і житлових споруд. Зміни в культовому будівництві.

Українська архітектура другої чверті XVIII – середини XVIII ст. Робота в Україні майстрів Й. Шеделя, В. Растреллі та І. Мічуріна. Тенденції посилення пластичної обробки об'ємів архітектурних споруд. Особливе ставлення до фронтонів. Ліпні, живописні та керамічні архітектурні прикраси як елементи оформлення екстер'єрів. Відновлювальні роботи у Києво-Печерській лаврі. Роботи С. Ковніра.

Архітектура України другої половини XVIII – кінця XVIII ст. Система ордерів як основа нової архітектурної композиції. Простота, сувора симетрія та рівновага, що підготували закономірний перехід до архітектури класицизму. Формування самобутнього таланту київського архітектора І. Григоровича-Барського.

Завершення розвитку іконостаса. Відповідність іконостасних комплексів архітектурній структурі храму. Посилення вертикальних ритмів за рахунок розміру та форми ікон. Широке застосування золота, об'ємного різьблення. Значні зміни не тільки у структурі іконостаса, а й у живописі ікон. Заміна темперного живопису олійним.

Своєрідність іконостасів Києво-Печерської лаври (початок XVIII ст.), Покровської церкви у Великих Сорочинцях (1732 р.), Миколаївського собору у Ніжині (30-ті рр. XVIII ст.), Троїцького собору у Чернігові (1740 р.).

Розвиток іконостаса у землях Західної України. Домінування в творчій практиці західноукраїнських майстрів спільних традицій разом із східноукраїнськими майстрами. Художнє життя міста Жовква. Творчість Івана Рутковича та Іова Кондзелевича.

Завершення етапу формування українського портрета як самостійного жанру. Естетичні смаки панівної верхівки та їхній вплив на формування та розвиток портрета. Три етапи розвитку українського портрета: перший – остання чверть XVII – перша чверть XVIII ст.; другий етап – друга чверть XVIII ст. і третій – 50-80-ті рр. XVIII ст.

Розповсюдження на Лівобережжі протягом першого етапу ктиторських портретів, які увічнювали донаторів. Виникнення усталеної композиційної схеми репрезентативного портрета. Поєднання живописної та іконописної технік письма. Вирішення донаторського образу в «портреті-іконі».

Своєрідність розвитку українського портрета у другій чверті XVIII ст. Нове трактування зображуваних осіб. Концентрація уваги на особливостях індивідуальної характеристики. Надання більшої емоційної виразності образам у портретах. Утвердження інтимного напрямку зі зверненням до внутрішнього світу людини. Застосування нової техніки живопису. Моделювання об'єму засобами світлотіні.

Ознаменування третього етапу розвитку портрета процесом перетворення козацького портрета на реалістичний. Народження нового портрета із введенням у його структуру світлотіньового моделювання та психологічної розробки образу портретованого.

Особливості започаткування книговидавничої справи та розвиток граверного мистецтва на Україні. Діяльність І. Федорова на Україні. Робота І. Федорова над виданням

«Апостола» і «Букваря» з граматиною у Львові та «Острозької біблії» в Острозі. Вирішення майстром складних завдань декоративного й ілюстративного оздоблення книги. Створення особливого стилю оформлення друкованої книги.

Поступове заснування нових друкарень у Стрятині, Крилосі, Дермані, Уневі, Києві.

Київ як визначний центр видавничої справи першої половини XVII ст. Робота в друкарні Києво-Печерського монастиря великої кількості граверів, прізвища яких часто приховані ініціалами (збереглися повні імена тільки двох майстрів – Іллі та Прокопія).

Особливе піднесення української графіки у другій половині XVII–XVIII ст. Значення зміцнення виробничої та творчої бази друкарень для розвитку графічного мистецтва на Україні. Провідна роль друкарні Києво-Печерської лаври. Велике значення навчання й роботи українських митців за кордоном – у Німеччині, Польщі, Литві – для підвищення культури гравірування на Україні.

Доведення ксилографічної техніки до найвищого рівня. Опанування техніки гравюри на міді. Ознаменування розвитку стилю українського бароко появою видатних майстрів риткування: О. Тарасевича, Л. Тарасевича, І. Щирського, Н. Зубрицького, Д. Галаховського. Особливе місце станкової гравюри в українському графічному мистецтві. Поширення церковних і світських сюжетів.

Розквіт різцевої гравюри на металі й офорті. Творчість видатних українських граверів Г. Левицького та А. Козачковського.

Особливості втілення творчого потенціалу народу в дерев'яній культовій архітектурі XVII–XVIII ст. Властивості дерева як будівельного матеріалу. Досвід дерев'яного будівництва, накопичений протягом століть. Особливості творчої фантазії. Конструктивні та художні особливості. Взаємозв'язок дерев'яного зодчества з живописним ландшафтом.

Характерні особливості українського дерев'яного культового будівництва. Принцип висотного розкриття внутрішнього простору в українському дерев'яному зодчестві. Відсутність головних і другорядних фасадів. Поява великої кількості варіацій форми плану нижніх, середніх і верхніх частин споруди.

Особливості варіацій архітектурних об'ємів і форм у різних регіонах України. Формування своєрідних шкіл дерев'яного народного зодчества (волинська, галицька, подільська, гуцульська, буковинська, закарпатська чи лемківська, бойківська, придніпровська).

Утвердження класицизму як провідного напрямку в мурованій архітектурі першої половини XIX ст. Звернення до зразків класичної спадщини та використання новаторських тенденцій. Виведення основної формули класицизму в архітектурі (планомірність, гармонія та цілісність ансамблю). Оформлення у першій половині XIX ст. на Україні власної архітектурної школи класицистичного спрямування.

Роль класики в планувальній системі старих міст (Києва, Чернігова, Полтави, Харкова та ін.). Особливості роботи над переплануванням і забудовою українських міст архітекторів А. Меленського, П. Дубровського, В. Беретті та ін.

Класицизм і розвиток нових міст півдня України (Катеринослава, Херсона, Єлизаветграда, Одеси, Сімферополя, Севастополя, Умані, Болграда, Ізмаїла та ін.). Відкриття широких можливостей для втілення на практиці принципу регулярного планування міста. Масове використання рекомендованих для будівництва типових проектів, опрацьованих архітекторами В. Стасовим, Л. Руска, В. Гесте та ін.

Утвердження на початку XIX ст. в українському образотворчому мистецтві рис романтизму. Звернення художників до дійсності, матеріального світу – природи та людини. Дослідницьке ставлення митців до природи. Привнесення в зображення емоційного відчуття, поетичного настрою – ліричного, драматичного або епічного. Умисне прикрашання природних форм, певна ідеалізація її складових частин.

Вибір нових формотворчих і виражальних засобів. Пошуки «нової» гармонії у царині композиційної побудови. Утвердження помірного динамізму й статичності. Пошуки експресивної гами в галузі колориту. Різкий розподіл світла та тіні.

Привнесення до усталених і загальних рис романтизму українськими художниками своїх коректив. Романтизація образу людини, історичних і побутових сюжетів, мотивів природи з погляду народної характерності, моралі та звичаїв. Захоплення усім народним як рушійна сила романтизму в українському образотворчому мистецтві.

Піднесення українського живопису за рахунок праці талановитих художників-професіоналів, які пройшли академічну підготовку. Особливості живописних полотен В. Тропініна, написаних на Україні. Розвиток романтичного портрету у роботах К. Павлова, А. Мокрицького, П. Шлейфера, І. Зайцева, Г. Васька. Творчі здобутки І. Сошенка. Побутові мотиви у портретах і жанрових композиціях Є. Крендовського. Риси романтизму в пейзажному живописі. Особливості показу природи в роботах Є. Лазарева, О. Кунавїна, В. Штернберга та інших.

Шляхи становлення Т. Шевченка як художника. Пошуки вчителя. Віленський період. Переїзд до Петербургу та відкриття нових можливостей. Навчання у В. Ширяєва. Товариство заохочення молодих художників і його значення у вирішенні питання наближення Т. Шевченка до Академії. Період навчання у Петербурзькій Академії мистецтв; майстерня К. Брюллова. Академічні та самостійні роботи Т. Шевченка петербурзького періоду. Звернення до української тематики.

Перша подорож на Україну (1843–1844 рр.). Камерність олійних портретів. Задум і робота над уславленням краси та величі України в серії офортів «Живописна Україна». Закінчення Петербурзької Академії мистецтв.

Друга подорож на Україну (1845–1847 рр.). Пам'ятні місця у краєвидах, створених Т. Шевченком під час його роботи у Київській археографічній експедиції. Опанування лінійною та повітряною перспективами у краєвидах. Плідна творча співпраця Т. Шевченка з М. Сажиним над створенням краєвидів Києва.

Період заслання до Орської фортеці (1847–1851 рр.). Подолання заборони займатися малюванням. Робота Т. Шевченка в Аральській картографічній експедиції. Зміни у композиційній і колористичній розбудові пейзажів. Поступове зміцнення позицій реалізму.

Період заслання у Новопетровській фортеці (1851 – 1857 рр.). Особливості пейзажів, створених у Каратауській експедиції. Автобіографічність робіт. Серія сепій «Сюїта самотності». Відтворення особливостей побуту казахського населення у жанрових роботах. Виклик російському суспільству першої половини XIX ст. у серії робіт під загальною назвою «Притча про блудного сина».

Визволення та шлях до Петербургу. Здобуття власної майстерні. Детальне вивчення та опанування графічними техніками офорта й акватинти. Участь в академічних виставках (1859, 1860 рр.). Присвоєння Т. Шевченку звання академіка за досягнення у гравіруванні. Автопортрети останнього періоду.

Значення творчості Т. Шевченка для подальшого розвитку українського образотворчого мистецтва. Поява однодумців і послідовників Т. Шевченка.

Становлення та розвиток у другій половині XIX ст. української національної школи пейзажного живопису. Значення передвижництва та традицій російського пейзажного живопису (основположники – В. Орловський, С. Васильківський, К. Крижицький, С. Світославський, І. Похитонов, П. Левченко та ін.).

Особливості розвитку у другій половині XIX ст. реалістичного пейзажу. Звернення художників до пленерного живопису. Широта художнього узагальнення, епічність пейзажних образів, звучність колориту в творах Орловського. Пейзаж у творчості С. Васильківського. Утвердження К. Крижицького як майстра реалістичного пейзажу. Особливості розвитку пейзажу-настрою в творчості українського художника С. Світославського. Традиції пленеризму в творчості І. Похитонова та П. Левченка. Оригінальність сприйняття природи та техніки виконання в пейзажах І. Похитонова. Розкриття в пейзажах П. Левченка краси та своєрідності української природи.

Звернення українських пейзажистів наприкінці XIX – початку XX ст. до здобутків імпресіоністів, символістів і модерністів. Своєрідність трансформації західноєвропейських

живописних систем на українському художньому ґрунті. Своєрідність подачі образу природи в пейзажах Г. Головкова, Т. Дворникова та ін.

Започаткування в Одесі Товариства південноросійських художників. Статут організації, підтримка митців, організація виставкової діяльності.

Тематичне зближення одеських живописців з художниками-передвижниками. Особливості роботи найвідоміших митців – членів ТПРХ над портретом, пейзажем, жанровими композиціями. Досягнення одеських художників К. Костанді, Є. Буковецького, П. Нілуса, С. Кишинівського, Ю. Бершадського, Д. Крайнева, Г. Головкова та ін.

Формування творчого генію художника. Звернення митця до жанрових композицій. Зацікавлення особливістю життя та побуту українського народу. Оспівування образу людини, людських стосунків, зв'язків з мальовничою природою, благодаті праці. Зближення з митцями ТПХВ та ТПРХ.

«Святочне ворожіння», «Весілля в Київській губернії», «Жниця», «Біля криниці», «Ревнощі» та ін.

Історія зарубіжного мистецтва

Проблема зародження мистецтва та перші прояви художньої діяльності людини. Періодизація первісного суспільства. Пам'ятки мегалітичної архітектури у Британії, її конструкція, композиційна особливість. Мистецтво доби неоліту (6–2 тис. до н.е.), необхідно вказати, який важливий вид діяльності з'явився та на якому рівні розвитку було будівельне мистецтво. Періодизація розвитку доісторичної архітектури. Загадковість призначення. Кромлех, Англія, графство Вілтшир. Всесвітня спадщина ЮНЕСКО. Найбільш відомі мегалітичні споруди.

Мистецтво палеоліту. Стиль «макарони», «рука» у двох варіантах. Фігуративний живопис. Домінуючі образи, мотиви. Колористична палітра, відсутність композиційного мислення. Печери на території Франції, Іспанії. Поява тенденцій до стилізації в орнаменті, яким людина починає прикрашати побутові речі.

Хронологічні межі інтенсивного розквіту мистецтва Месопотамії. Ствердження асирійської та невавілонської цивілізацій. Храмове, палацове будівництво. Розвиток скульптури.

Періодизація розвитку архітектури Стародавнього Єгипту. Стародавній Єгипет. Загальна характеристика періоду. Суспільно-політичний устрій. Основні будівельні матеріали. Єгипетська ордерна система. Основні конструкції.

Окресліть пам'ятки, що відносять до Золотого століття крито-мікенської цивілізації. Хронологія 1660–1400 рр. до н.е. (середньомінойській третій – пізньомінойський другий періоди). Розкопки А. Еванса. Архітектурні комплекси, наявність декількох поверхів, багато приміщень культового призначення. Будинки, вілли, монументальні гробниці.

Період, до якого можливо зарахувати творчість провідних скульпторів давньої Греції. Прагнення ідеальної вишуканості. Фігури атлетів. Роль канону. Пропорції. Ствердження художньої концепції в скульптурах Парфенону. Роль копій.

Найбільша новизна в архітектурі Еллінізму. Грецьке мистецтво в епоху Еллінізму. Смерть Олександра Македонського, битва при Акції. Планування. Храмова архітектура. Пропорції.

Основні пам'ятки Ранньохристиянського мистецтва у царині образотворчого мистецтва. Мистецтво під впливом розповсюдження християнства. Базиліки, будівлі центричного типу. Катакомби. Зв'язок з римським живописом. Символічне значення. Мозаїчні цикли.

Техніки візантійського образотворчого мистецтва. Хронологія розвитку візантійської культури. Витоки: у римському мистецтві та християнська релігія. Два основних типи храму, поява з VIII ст. нового типу храму (на основі традиційних). Епоха Юстиніана. Перший розквіт візантійського мистецтва. Церква Святої Софії у Константинополі. Сан-Віталє в

Равене. Вид декоративного мистецтва, у якому виконано видатний твір Пала д'Оро у вівтарі Сан-Марко. Декоративне мистецтво. Візантійське мистецтво. Пала д'Оро. Вівтар Сан-Марко.

Види мистецтва, які мали найбільший розвиток у період Каролінгівського Відродження. Карл Великий. Двір Карла Великого. Ахен. Мистецтво періоду Каролінгівського Відродження. Розповсюдження шкіл, бібліотек, скриторіїв. Монастирі. Палатинська капела в Ахені (796–805). Вівтар Вольвінії. Хронологічні межі романського мистецтва на території сучасної Франції та відповідно інших європейських країн. Зародження нового мистецтва на ґрунті давньоримського мистецтва. Формування й розвиток романського мистецтва. Система розташування скульптур і рельєфів у храмових спорудах романської епохи. Пожвавлення будівництва. Відновлення старих міст, винятковість архітектурних планів. Храм як активний елемент формування архітектурного простору. Вплив місцевих традицій. Ордени монахів. Використання каменю. Скульптура. Декоративні частини та портали. Розвиток фрески. Мініатюра. Італія, Франція, Німеччина.

Історіографії, у яких вперше з'являється термін готика. Готичне мистецтво, різні течії в готиці. Форми готичної архітектури. Роль архітектури. Розвиток скульптури. Фресковий живопис. Обробка металу. Ювелірне мистецтво. Різьблення по дереву. Франція, Італія.

Причини виникнення терміну Відродження. Його сутність, особливості та хронологічні рамки. Оцінка мистецтва Відродження у наступних століттях. Відродження як повернення до античної доби в її римському варіанті. Платон і неоплатонізм. Відродження класичної латини. Вивчення давньоримської літератури, риторики, історії громадських чеснот і їх вплив на розвиток громадської й філософської думки. Розвиток колекціонування в епоху Відродження. Теоретики проблеми «Ренесансу і ренесансів», Е. Панофський.

Пожвавлення художнього життя Рима на рубежі XIII–XIV стст. Римська художня культура. Подолання художником площинної візантійської манери та використання традицій пізньоантичних і ранньохристиянських пам'яток римського живопису. Мозаїчні цикли в церкві Санта Марія ін Трастевере (1291), фрагменти фрески в церкві Санта Чечилія (1293). Пластичність і колорит композицій.

Місто стає осередком мистецтва Італії другої половини XIII – XIV ст. Економічне процвітання. Укріплення цехів і купецьких гільдій внаслідок політичної боротьби в кінці XIII ст., розквіт духовної культури міста. Вівтарна картина «Мадонна з немовлям на троні», (Флоренція, Уфіцци), у якій проявилися принципово нові риси у трактуванні образу; фрески капели дель Арена в Падуї (1303–1305). Родоначальник Сієнської школи живопису та автор «Маєста» для вівтаря Сієнського собору (1308–1311), Сієна, Музей собору. Формування мистецтва майстра, багатогранність його таланту. Активність візантійської традиції у його творчості. Вишуканість колориту живописних творів засновника нового живопису. Яскравість індивідуальної характеристики в творах Мазаччо. Індивідуалізація образів, пропорції людської фігури і опанування засобами лінійної та повітряної перспективи. Фрески капели Бранкаччі (1427–1428). «Трійця» – фреска в церкві Санта Марія Новелла у Флоренції.

Видатні імена періоду Високого Відродження. Ідейно-художня цінність мистецтва Високого Відродження, Високе Відродження (бл. 1500–1520/1540) – період історії італійського мистецтва. Різниця хронологічних меж Високого Відродження. Період найвищих і справді класичних творчих досягнень.

Л. Берніні – архітектор і скульптур епохи бароко. Формування та розвиток мистецтва бароко в Італії. Розвиток ансамблів, синтез мистецтва. Поєднання життєвої конкретики та патетики в його образах. Еволюція його творчості. Скульптурний портрет. Синтез мистецтва у єдиному просторі. Ім'я представника живопису бароко Фландрії XVII ст. Значення Буржуазної революції на території Нідерландів (кінець XVI ст.), перемога Іспанського абсолютизму на півдні країни й розділення Нідерландів на дві держави – Фландрію та Голландію. Роль фламандського дворянства, католицької церкви (езуїтів). Двір іспанського намісника в Брюсселі та Антверпені, роль місцевої інтелігенції, бюргерства й народу у формуванні фламандської школи мистецтва.

Головний художній центр країни. Розквіт фламандського живопису, його риси. Реалістичні тенденції мистецтва Фландрії XVI ст. Виникнення нових жанрів у живописі. Прагнення до монументальності, декоративізму, святковості, виразності художніх образів.

Майстер, що вплинув на формування англійської школи. Портретист, що створив новий загальноєвропейський репрезентативний портрет. Англійський період творчості та його роль у формуванні англійської школи. Характерні риси портретного жанру.

Франс Снейдерс – художник монументальних натюрмортів «лавок». Розвиток мистецтва бароко. Натюрморт. Виникнення реалістичного напрямку (XVI–XVII ст.). Боротьба прогресивних художників проти маньєризму та романтизму.

Дієго Веласкес – визначний майстер епохи бароко на території Іспанії. Провідний іспанський художник, майстер образу. Специфіка іспанського портрету. Проблема світлотіні. Ідеалістичний зміст картин. Графіка мистецтва класицизму Франції XVII–XVIII ст. Французьке мистецтво XVII ст. Формування класицистичної архітектури в мистецтві першої половини XVII ст. Реалістичні тенденції у графіці.

Пейзаж класицизму Франції. Ніколя Пуссен. Клод Лоррен, роль світла в його творчості. Типи та жанри у портретному живописі XVII ст. Історія будівництва Версаля. Принципи планування. Синтез мистецтва. Тип регулярного парку. Розвиток французької декоративної скульптури. Представники мистецтва класицизму Франції XVIII–XIX ст. Французька революція. Загальна характеристика епохи. Розвиток світського мистецтва. Епоха класицизму. Мистецтво доби французької революції. Винятковість мистецтва класицизму Франції. XVIII–XIX ст. Нове розуміння ролі особистості, героїзму в історичному жанрі та портреті. Антоніо Канова (Італія). Бертель Торвальдсен (Данія). Архітектура Франції стилю (підстилю) ампір початку XIX ст.

Період історії, коли відбулося зародження і розвиток романтизму. Проблеми стилю романтизму в мистецтві Франції. Естетика романтизму в літературі. Романтизм у творчості Теодора Жеріко та Ежена Делакруа. Проблема національної своєрідності та місцевого колориту у живописі та графіці Делакруа.

У мистецтві якого художника поєдналися традиції романтизму та класицизму. Винятковість портрету. Еталон жіночої краси. Визначте представників мистецтва Англії. Англійський пейзаж. Колористичне вирішення творів Джона Констебля. Романтичні тенденції у пейзажах Уільяма Тернера. Акварелі Тернера. Іспанський художник, у творчості якого поєдналися історична тема й образ людини. Формування принципів романтизму та реалізму. Винятковість його манери.

Реалістичний напрям. Жанрова картина. Шляхи розвитку пейзажу в мистецтві Франції. Каміль Каро, барбизонці, імпресіоністи. Проблеми реалізму в працях французького критика Еміля Золя.

Мистецтво США XIX ст. Розвиток реалістичних жанрів. Творчість Уїнслоу Хомера, Томаса Ікінса, Джеймса Еббота Мак-Нейла Уістлера. Формування національної традиції.

Найвідоміші представники імпресіонізму Франції. Мистецтво Франції кінця XIX – XX ст. Імпресіонізм у французькому мистецтві. Його зародження в другій половині 1860-х рр. Характеристика методу. Імпресіонізм і науковий позитивізм – спільні та відмінні риси. Значення досягнень у галузі фізики (оптики) для мистецтва живопису. Прагнення відобразити мить і враження. Увага до проблеми кольору в живописі, до передачі середовища. Особливості техніки в живописі. Нове розуміння законів композиції. Імпресіонізм – заключний етап реалістичної програми відображення навколишнього світу.

Розвиток французького живопису кінця XIX ст. Суб'єктивізм у творчості багатьох художників, розрізненість творчих пошуків. 1886 р. – рік останньої виставки імпресіоністів – початок нового руху в мистецтві. Постімпресіонізм. «Недільна прогулянка на острові Гран-Жатт» Ж. Сера. Маніфест. Намагання позбутися емпіричності та споглядальності. Боротьба за нові шляхи розвитку мистецтва. Постмодернізм як основа для подальших течій – кубізму, експресіонізму, абстракціонізму. Поширення формалістичних течій на початку XX ст. Символізм у європейському мистецтві. Виникнення символізму у зв'язку із загальною

кризою буржуазної гуманістичної культури та філософії позитивізму. Спадкоємний зв'язок цього напрямку з романтизмом. Французький варіант, модерн арт, сецесія і югендстиль. Головні антитези модерну – утопізм і соціальне, масове й унікальне, колективне та індивідуальне.

4. Порядок проведення творчого конкурсу.

Абітурієнти, що вступають за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», денної та заочної форм навчання, проходять один етап творчого конкурсу, що складається з теоретичної частини й проводиться у формі тестування з історії українського та зарубіжного мистецтва. Творчий конкурс триває дві академічні години.

5. Система оцінки результатів творчого конкурсу та критерії оцінювання творчого конкурсу.

177–200 балів: абітурієнт виявляє особливі здібності, має високий рівень знань теоретичного матеріалу. Вміє самостійно узагальнювати знання та правильно використовує їх під час відповіді. Переконаливо аргументує відповідь, володіє термінологією, самостійно розкриває власну думку. Впевнено демонструє високий рівень підготовки, майстерно використовуючи матеріал.

151–176 балів: абітурієнт правильно і всебічно розуміє суть питання, показуючи наявний рівень знань. Узагальнює та систематизує інформацію, самостійно виправляє допущені помилки та має власну думку щодо заданого питання. Абітурієнт добре орієнтується в матеріалі, вміло застосовує широкий спектр художніх засобів і прийомів.

120–150 балів: абітурієнт висвітлює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, може виправляти власні помилки, серед яких – чимало суттєвих.

100–119 балів: абітурієнт володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів і елементарними поняттями. Водночас відповіді неправильні, що свідчить про нерозуміння суті поставленого питання.

Максимальна кількість балів за результатами творчого конкурсу – 200. Незадовільна оцінка за творчий конкурс – 140 балів (за результатами двох етапів творчого конкурсу).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Українське мистецтво

1. Александрович В. Львівські малярі кінця XVI ст. / В. Александрович. – Львів, 1998.
2. Антонович Д. В. Шевченко – маляр / Д. В. Антонович. – К. : Україна, 2004.
3. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Л. : Світ, 1993. – 272 с.
4. Асеева Н. В. Украинское искусство и европейские художественные центры (конец XIX – начало XX века) / Н. В. Асеева. – К. : Наукова думка, 1989. – 198 с.
5. Асеев Ю. С. Київська Русь / Ю. С. Асеев. – К., 1990.
6. Асеев Ю. Шедеври світової архітектури / Ю. Асеев. – К., 1982.
7. Білецький П. Українське мистецтво другої половини XVII–XVIII століть // Нариси з історії українського мистецтва / П. Білецький. – К., 1981
8. Белецкий П. А. Украинская портретная живопись XVII – XVIII вв. / П. А. Белецкий. – Л., 1981. – 256 с.
9. Голубець О. Мистецтво XX століття: Український шлях / О. Голубець. – Львів : Колір ПРО, 2012. – 200 с.
10. Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. / П. М. Жолтовський. – К. : Наукова думка, 1983. – 179 с.
11. Жолтовський П. М. Український живопис XVII–XVIII ст. / П. М. Жолтовський. – К., 1978.
12. Жолтовський П. М. Монументальний живопис на Україні в XVII–XVIII ст. / П. М. Жолтовський. – К., 1988.
13. Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI–XVIII ст. / Я. П. Запаско. – Львів, 1971.
14. Запаско Я. Мистецька спадщина Івана Федорова / Я. Запаско. – Львів, 1974.
15. Искусство украинских шестидесятников. – К. : Основы, 2015. – 384 с.
16. Історія українського мистецтва; в 6-ти т. – Т. 3. – К., 1968.
17. Історія українського мистецтва : у 5 т. НАН України ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К., 2007. – Т. 4: Мистецтво XIX століття. – 760 с., іл.
18. Історія українського мистецтва : у 5 т. НАН України ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К., 2007. – Т. 5: Мистецтво XX століття. – 1048 с., іл.
19. Кашуба О. Українська академія мистецтва. – Кн. 1. Історія заснування (березень – грудень 1917). Хронологія подій. Документи / О. Кашуба. – К. : Фенікс, 2014. – 223 с.
20. Логвин Г. Н. З глибин. Давня книжкова мініатюра. XI–XVIII ст. / Г. Н. Логвин. – К., 1974.
21. Логвин Г. Н. З глибин. Гравюри українських стародруків XVI–XVII ст. / Г. Н. Логвин. – К., 1990.
22. Логвин Г. Н. Собор Святої Софії в Києві / Г. Н. Логвин. – К., 2001.
23. Логвин Г. Український середньовічний живопис / Г. Логвин, Л. Міляєва, В. Свенціцька. – К., 1976.
24. Любченко В. Ф. Львівська скульптура XVI–XVII століть / В. Ф. Любченко. – К., 1981.
25. Овсійчук В. А. Майстри українського бароко / В. А. Овсійчук. – К., 1991. – 400 с.
26. Овсійчук М. А. Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури / М. А. Овсійчук. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2008. – 414 с.
27. Соколюк Л. Михайло Бойчук та його школа / Л. Соколюк. – Х. : Савчук О.О., 2014. – 386 с.

28. Смирна Л. Український мистецький нонконформізм: Історичний і світоглядний вимір // Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст. / Л. Смирна. – К. : Інтертехнологія, 2006. – Кн. 2. – С. 5–76.

29. Український авангард: Альбом / Авт. вступ ст. та упор. Д. Горбачов. – К. : Мистецтво, 1996.

30. Українські митці у світі: Матеріали до історії українського мистецтва ХХ ст. Авт.-упор. Г. Стельмащук. – Л. : Апріорі, 2013. – 520 с.

Історія зарубіжного мистецтва

31. Арган Дж. К. История итальянского искусства / Дж. К. Арган. – В 2-х тт. – М., 1976.

32. Барокко. Архитектура. Скульптура. Живопись. – Конemann, 2004.

33. Базен Ж. История истории искусств: от Вазари до наших дней / Ж. Базен. – М., 1994.

34. Бенеш О. Искусство Северного Возрождения / О. Бенеш. – М., 1973.

35. Брунов Н. Памятники Афинского акрополя. Парфенон и Эрехтейон / Н. Брунов. – М., 1973.

36. Бурнгардт Я. Культура Италии в эпоху Возрождения / Я. Бурнгардт. – Смоленск, 2002.

37. Вазари Дж. Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих / Дж. Вазари ; в 5-ти т. – М., 2001.

38. Виппер Б. Р. Итальянский Ренессанс. XIII–XVI века: курс лекций по истории изобразительного искусства и архитектуры / Б. Р. Виппер ; в 2-х т. – М., 1977.

39. де Вос. Нидерландская живопись. Шедевры старых мастеров / Вос. де Д.. – М., 2002.

40. Верман К. История искусства всех времен и народов / К. Верман ; в 3-х т. – М., 2001.

41. Б. Итальянский Ренессанс / Б. Виппер ; в 2-х т. – М., 1977.

42. Виппер Б. Искусство Древней Греции / Б. Виппер. – М., 1972.

43. Виппер Б. Введение в историческое изучение искусства / Б. Виппер. – М., 2008

44. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства / Б. Р. Виппер ; 2-е изд., испр. и доп. – М. : Изобразительное искусство, 1985. – 288 с.

45. Власов В. Иллюстрированный художественный словарь / В. Власов.– М., 1993.

46. Власов В. Стили в искусстве. Словарь / В. Власов ; т. 1. – СПб., 1995.

47. Воронина Т. Искусство Возрождения в Нидерландах, Франции, Англии // Памятники мирового искусства / Т. Воронина, Н. Мальцева, В. Стародубова. – М., 1994.

48. Всеобщая история искусств. В 6-ти т. / Под общ. ред. А. Чегодаева. – М. : Искусство, 1956.

49. Гарэн Э. Проблемы итальянского Возрождения / Э. Гарэн. – М., 1986.

50. Герман М. Уильям Хогарт и его время / М. Герман. – М., 1977.

51. Готика: архитектура, скульптура, живопись / ред. Р. Томан, А. Беднорц. – Koln : Konemann, 2000. – 521 с.

52. Данилова И. Е. Брунеллески и Флоренция / И. Е. Данилова. – М. : Искусство, 1991.

53. Даниэль С. М. Картина классической эпохи / С. М. Даниэль. – Л., 1986.

54. Даниэль С. М. Французская живопись. Взгляд из России / С. М. Даниэль. – СПб., Бурнемут, 1996.

55. Даниэль С. М. Европейский классицизм. Эпоха Пуссена. Эпоха Давида / С. М. Даниэль. – СПб., 2003.

56. Даниэль С. М. Рококо. От Ватто до Фрагонара / С. М. Даниэль. – СПб., 2007.

57. Дегтярьов М. Михайлівський Золотоверхий монастир / М. Дегтярьов, А. Реутов. – К., 1997.

58. Дмитриева Н. Краткая история искусств / Н. Дмитриева ; вып. 1. – М., 1986.
59. Дмитриева Н. Искусство Древнего Мира / Н. Дмитриева, Н. Виноградова. – М., 1989.
60. Древнерусское искусство: художественная культура домонгольской Руси. – М., 1972.
61. Дунаев Г. Сандро Боттичелли / Г. Дунаев. – М., 1977.
62. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств / Н. А. Дмитриева. – М. : Искусство, 1986. – Вып. 1: От древнейших времен до нашего времени.
63. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств / Н. А. Дмитриева. – М. : Искусство, 1991. – Вып. 2.
64. Искусство итальянского Ренессанса: Архитектура. Скульптура. Живопись. Рисунок / Под ред. Рольф Томан. – Кельн, 2002.
65. История искусства зарубежных стран / Под ред. М. Доброклонского, А. Чубовой. – М. : Изобразительное искусство, 1981.
66. Колпакова Г. Искусство Византии. Ранний и средний период / Г. Колпакова. – СПб., 2004.
67. Колпинский Ю. Д. Искусство Эгейского мира и Древней Греции / Ю. Д. Колпинский. – М., 1970.
68. Колпинский Ю. Д. Искусство этрусков и Древнего Рима / Ю. Д. Колпинский, Н. Н. Бритова. – М., 1982.
69. Колпакова Г. Искусство Византии. Поздний период / Г. Колпакова. – СПб., 2004.
70. Крючкова В. Символизм в изобразительном искусстве / В. Крючкова. – М., 1994.
71. Кантор А. М. Искусство XVIII века: Малая история искусств / А. М. Кантор ; в 9 кн. – М. : Искусство, 1977.
72. Лазарев В. История византийской живописи / В. Лазарев. – М., 1986.
73. Лазарев В. Леонардо да Винчи / В. Лазарев. – М., 1952.
74. Либман М. Донателло / М. Либман. – М., 1962.
75. Лихачева В. Искусство Византии IV–XV веков / В. Лихачева. – Л. : Искусство, 1986.
76. Матье М. Искусство Древнего Египта / М. Матье. – М., 1970.
77. Моран Анри де. История декоративно-прикладного искусства от древнейших времен до наших дней с приложением статьи Жеральда Гассио-Талабо о дизайне / Анри де Моран. – М. : Искусство, 1982.
78. Нессельштраус Ц. Искусство Западной Европы в средние века / Ц. Нессельштраус. – М.-Л., 1969.
79. Нессельштраус Ц. Искусство раннего Средневековья / Ц. Нессельштраус. – СПб., 2000.
80. Панофский Э. Ренессанс и «ренессансы» в искусстве Запада / Э. Панофский. – СПб., 2006.
81. Перрюшо А. Жизнь Ренуара / А. Перрюшо. – К., 1991.
82. Прусс И. Е. Западноевропейское искусство XVII века: Малая история искусств в 9-ти кн. / И. Е. Прусс. – М. : Искусство, 1974.
83. Раздольская В. Европейское искусство XIX века. Классицизм, романтизм / В. Раздольская. – СПб., 2005.
84. Рафаэль и его время ; отв. ред. Л. Чиколини. – М., 1986.
85. Ревалд Дж. Постимпрессионизм / Дж. Ревалд. – Л.-М., 1962.
86. Рославец Е. Живопись Франции XVII–XVIII веков / Е. Рославец. – К., 1990.
87. Ротенберг Е. И. Западноевропейское искусство XVII века / Е. И. Ротенберг. – М., 1971.
88. Ротенберг Е. И. Западноевропейская живопись XVII века. Тематические принципы / Е. И. Ротенберг. – М., 1989.

89. Сарабьянов Д. Стиль модерн: истоки, история, проблемы / Д. Сарабьянов. – М. : Искусство, 1989.
90. Сидорина Е. Сквозь весь двадцатый век: Художественно-проектные концепции русского авангарда / Е. Сидорина. – М. : Русский мир, 1994.
91. Смирнова И. Искусство Италии конца XIII–XV веков / И. Смирнова. – М., 1987.
92. Соколов Г. Искусство Древнего Рима / Г. Соколов. – М., 1971.
93. Соколов Г. Искусство Древней Греции / Г. Соколов. – М., 1972.
94. Степанов А. Искусство эпохи Возрождения. Италия. XIV–XV века / А. Степанов. – СПб., 2003.
95. Степанов А. Искусство эпохи Возрождения. Италия. XVI век / А. Степанов. – СПб., 2007.
96. Степанов А. Искусство эпохи Возрождения. Нидерланды, Германия, Франция, Испания, Англия / А. Степанов. – СПб., 2009.
97. Стернин Г. Русская художественная культура второй пол. XIX – нач. XX века / Г. Стернин. – М., 1984.
98. Тайлор Э. Первобытная культура / Э. Тайлор. – М., 1989.
99. Тахо-Годи А. Греческая мифология / А. Тахо-Годи. – М., 1989.
100. Терновец Б. Роден / Б. Терновец. – Л., 1935.
101. Типология и периодизация культуры Возрождения ; под ред. В. Рутенберга. – М., 1978.
102. Чегодаев А. Импрессионисты, их современники, их соратники / А. Чегодаев. – М., 1976.